

RIGOLETTOHOF

Eerder verschenen in de WARE GROOTTE-reeks

Hallo muur (proloog), 2015

Door het licht (deel 1), 2018

Erik Jan Harmens
Rigolettohof

WARE GROOTTE-REEKS: DEEL II

LEBOWSKI PUBLISHERS | AMSTERDAM 2021

Voor het schrijven van deze roman ontving de auteur een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

© Erik Jan Harmens, 2021

© Lebowski Publishers, Amsterdam 2021

Omslagontwerp: Dog and Pony, Amsterdam

Omslagbeeld: naar een foto van Ido Harmens

Auteursfoto: Els Zweerink

Typografie: Krijnie Gerritsen, *bijzee*

ISBN 978 90 488 4961 1

ISBN 978 90 488 4962 8 (e-book)

NUR 301

www.lebowskipublishers.nl

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Lebowski Publishers is een imprint van Overamstel Uitgevers bv

Meld je aan voor de nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van de nieuwste boeken van Lebowski Publishers via www.lebowskipublishers.nl/ nieuwsbrief

Alle rechten voorbehouden

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Voor Ido en Paulien. Voor altijd

Mijn moeder is ruim een jaar geleden overleden, namelijk tweeënhalf jaar geleden. Urenlang zat ik naast haar ontzielde lichaam. Ze is dood, dood en nog eens dood. Toch zou ik niet verbaasd zijn als ik ineens MAMA op het scherm van mijn smartphone zie verschijnen.

Rikkie, met mama, zal ze zeggen. Hoe ís het met je?

Mijn vader is al vijftien jaar dood. Als straks de bel gaat, is hij het niet voor wie ik de deur openzoem. Zijn lichaam is vergaan en toch denk ik soms dat hij zomaar weer komt binnenlopen. Het halletje in, een zuinige glimlach rond de lippen, een, twee, drie zoenen.

Hij zal zijn schouders ophalen en zeggen: Ik weet óók niet hoe dit kan.

Ik geloof niet echt in geesten. Soms verschijnen ze aan mijn bed, maar dat is nog geen reden om ze voor waar aan te nemen. Ik zie zoveel, maar een groot deel ervan ís er helemaal niet. Soms is iets er gewéést, en is het alweer verdwenen, behalve voor mij. In mijn hoofd is de herinnering voor de werkelijkheid geschoven als een masker voor een gezicht.

Dingen beginnen en houden weer op. Er is een punt in de ruimte, het begin, vanwaaruit een rechte lijn loopt naar een ander punt, het einde. In mijn beleving is er altijd weer iets na dat einde, waardoor het niet het einde is.

Als ik een lang stuk hardloop, bijvoorbeeld langs het kanaal, geloof ik niet echt dat er een laatste bocht is, waarna ik rechtsaf zal slaan richting mijn huis. Ik vrees dat er na elke bocht een nieuwe komt en dat ik door zal moeten rennen als een rat in een molentje, ook al weet ik dat dat niet reëel is.

Als ik een liedje van vroeger hoor, bijvoorbeeld *A Forest* van The Cure, geloof ik niet echt dat het stopt. Ik weet wel dat het stopt, maar ik geloof het niet. Ik geef de voorkeur aan de liveversie, waarvan de speelduur 6:45 minuten zou moeten zijn, maar wie zegt dat het liedje aan het eind van het intro, net voordat de drummer erbij komt, niet terugspringt en herbegint, terugspringt en herbegint, *again and again and again and again*, net zo lang tot ik alle haren uit mijn hoofd heb getrokken?

In plaats van rechte lijnen zie ik cirkels. Dingen beginnen en gaan door, door en door. Dat ik de dingen zie rondgaan, in plaats van dat ze beginnen en ophouden, betekent dat ik buiten de realiteit leef en het concept tijd niet vát. Ik begrijp niet dat mensen die er zijn weer weggaan. Ook weiger ik te accepteren dat geluk eindig is, en ongeluk ook.

Ik weet dat mijn moeder nooit meer terugkomt. Ze is weg, weg, weg, weg, weg. Maar geloof ik het ook? Ik zal geen MAMA meer op het scherm van mijn smartphone zien verschijnen. Vandaag niet, morgen niet. Niet.

Mijn vader komt ook niet meer terug. Ergens in 1979 reed hij in zijn azuurblauwe Mazda 626 de Rigolettohof uit. Wij woonden in het hoekhuis en ik had het moment gemist. Vanuit de badkamer had ik zicht op de uitgang van

onze straat. Ik had 'm na willen kijken. Ik had mijn hand willen uitsteken, alsof ik 'm daarmee als met een hengel weer binnen kon halen. Vanuit de badkamer liep ik naar mijn slaapkamer, waar ik zicht had op de ingang van de Rigolettohof. Nu zou ik 'm weer onze straat ín zien komen rijden, in zijn azuurblauwe Mazda 626. Daar komt ie, daar komt ie, daar komt ieeeee, maar hij kwam niet meer terug.

Op een gegeven moment realiseerde ik me dat wel, dat hij niet meer terugkwam, maar dat betekende nog niet dat ik het aanvaardde. Waar ik later ook heen verhuisde en zelfs toen mijn vader al lang overleden was, bleef ik dat wachtende kind dat eerst niet begreep en daarna niet geloofde dat het einde van de lijn bereikt was.

Als het zo is (en het *is* zo) dat dingen niet in een cirkel door en door gaan, maar als bij een lijn beginnen en ophouden, zou ik er rekening mee kunnen gaan houden, of op z'n minst de mogelijkheid kunnen gaan toelaten, dat iemand die zegt altijd bij me te blijven niet altijd bij me zal blijven. Als de warme woordjes die een of andere deerne in mijn oor fluistert niet veel later worden opgevolgd door plotse-linge kilte, zou ik misschien wat minder verbaasd kunnen zijn. Ik zou willen leren, bedrevener willen worden, gepokt en gemazeld, in plaats van steeds maar weer zonder te kijken op de landmijn stappen, die toch open en bloot op het pad lag: klaar voor de boem, die nooit níet zou komen.

Dingen starten en stoppen en daar doe je niks aan, maar ik kan de reis van a naar b wel verlengen, door 'm te onderbreken door *een lusje* te maken. Ik kan dat lusje

steeds weer maken, waardoor ik niet bij b kom, maar er steeds naar onderweg blijf. Uiteindelijk komt er tóch een eindpunt, maar ik kan het bereiken van dat eindpunt uitstellen, zo lang dat de weg ernaartoe eindeloos lijkt. Nog ben ik niet bij b. Nog niet. Nog niet. Nog niet.

A

*When you say it's gonna happen 'now'...
when exactly do you mean?*

The Smiths

Dit is een boek over een rechte lijn. Helemaal rechts ervan zie je hoe ik uiteindelijk aan mijn einde kom (ik wil het niet weten). Helemaal links zie je hoe ik op 10 juli 1970 in Harderwijk werd geboren. Er kwamen kaarten met gelukwensen. Ze werden gepost en bezorgd, en er stonden teksten op als: Veel geluk. En: Zeveneneenhalf pond, wat een dikkerd. En: Van harte gefeliciteerd met de geboorte van Eric-Jan [sic].

Ik mocht op schoot bij mijn oma. Ze had een breed bekken, dus genoeg plek. We zaten op een lichtgrijze ribfluwelen bank waar je alles op zag. Als ik nu iets omstoot of laat vallen, voel ik dezelfde paniek die ik voelde als klein kind wanneer er door mijn toedoen weer een vlek in de bekleding kon worden bijgeschreven.

De jongste van drie was ik. Mijn broer was stil, serieus. Mijn zus praatgraag, aanwezig. De rol van vrolijke dromer was vrij, die was voor mij. Als we op de foto moesten, lachte ik zo breeduit dat mijn mondhoeken ervan scheurden. Als we op de bus stonden te wachten, zei ik: Daar komt ie. Iedereen kijken, maar hij kwam nog helemaal niet. Dat slapstickbestaan heb ik een aantal jaren volgehouden. Later werd ik wel wat ernstiger, maar vrolijk ben ik gebleven. En dromerig: voortdurend drijf ik weg uit de realiteit als op een opblaasbed op zee.

We verhuisden naar de Rigolettohof in Alphen aan den Rijn: een straat in de vorm van een a, met een boog erboven en een zak eronder. Mijn vader had er een baan gevonden bij de regionale krant. Vijf jaar later vertrokken we weer, dit keer naar de Kolerhof in Someren, een straat in de vorm van drie wieken van een molen: twee aan elkaar vast en een losgeslagen. Mijn vader had er een baan gevonden bij de regionale omroep. Mijn moeder had stiekem ons huis in Alphen aangehouden en kreeg na twee maanden heimwee. Je kunt ook zeggen: door het huis aan te houden, kreeg de heimwee een kans. Wij wéér vertrekken, terug naar Alphen aan den Rijn. Mijn vader hielp met terugverhuizen, maar reed diezelfde avond terug naar Someren. Nu was het zijn beurt geweest om een huis aan te houden. Hij kwam elk weekend naar huis, daarna om het weekend, vervolgens nauwelijks meer, niet meer, nooit meer. Als hij al van Someren richting Alphen aan den Rijn was vertrokken, was hij ergens onderweg weer omgekeerd.

Dit is een boek en het heeft een onderwerp en het is: ingangen en uitgangen. Eigenlijk zijn het twee onderwerpen, maar ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, als een lichaam en een hart. Een hart zonder lichaam heeft niets om bloed in rond te pompen. En een lichaam zonder hart sterft af. Een uitgang heeft eerst een ingang nodig, een ingang bij de gratie van een uitgang. Het een bij het ander. Donker, licht. Dat, dit.

In 1973 reden we voor het eerst de Rigolettohof in. We waren nog compleet. Over de President Kennedylaan ging het links de Troubadourweg op, meteen rechts, meteen links en inparkeren. We waren omsingeld door in rijtjes opgestelde huizen en die op de kop van de middelste rij was van ons. Vanaf het moment dat we erin trokken werden we niet meer omsingeld door de rijtjes, maar maakten we er deel van uit.

Ik was drie en heb alleen verzonnen herinneringen aan de verhuizing vanuit Harderwijk. Ze zijn niet waar, maar voelen wel waar. Ik zit achter in de Lelijke Eend die we toen hadden (zelfs dat weet ik niet helemaal zeker, misschien hadden we 'm al ingeruild), ga achterstevoren zitten en beantwoord het uitzwaaien van de mensen in de Alberdingk Thijmlaan. Dag, allemaal. Dag, dag. Het is nooit gebeurd, maar ik vergeet het nooit meer.

Vanaf dat moment woonden we in de Rigolettohof, in het hoekhuis. Het huisnummer is alleen van belang voor wie het precies wil weten. We woonden er en er gebeurden dingen en nadat ze waren gebeurd keken we erop terug. Soms stond iets op ons netvlies, andere dingen vergaten we. Wat ik nooit vergeet is dat mijn vader op een dag binnenkwam. Als een gokker die meteen na zijn entree naar zijn favoriete gokkast beent, liep hij op mijn moeder toe en vloekte. Die vloek werd opgevolgd door andere woorden; het bleef niet bij wat het was. Wat erbij kwam was: Ik wil! Ik wil! En dat was nog niet alles. Er volgde een woord van twee lettergrepen, waar de klinkers uit waren gehaald. *Schdn!* Dat zei hij. *Schdn!* Met een uitroepteken erachter. Hoe de zinsbouw precies is geweest, weet ik niet meer. Hij kan zelfs helemaal anders geweest zijn. Mijn vader kan ook hebben gezegd: Als dit of dat niet verandert, dan kunnen we! Net zo goed gaan! *Schdn!*

Wat ik weet, is dat zowel hij als mijn moeder de tanden uit de mond van het woord *scheiden* sloeg in een poging wat zou gaan gebeuren nog even te verhullen. Wat ik weet, is dat ik nooit zal vergeten hoe mijn vader en moeder met elkaar spraken. Ik ben vergeten wat ze woord voor woord zeiden, maar wat ik niet vergeet is hoe ze de woorden uitspraken. Als een onverwijderbaar bestand staat het op de schijf binnen in mij en het is daar om er te blijven. Wat ik weet, is dat ik vijftig ben, en mijn vader is dood en mijn moeder is dood, maar nog hoor ik ze weleens ruzie met elkaar maken. Staan ze voor mijn open raam, op zomaar een zomeravond. Maar! stamelt mijn moeder. Maar! roept

ze. Maar! nog een keer. En mijn vader vloeken. En Schdn! roepen. Schdn! De manier waarop dat er bij hem uit komt. De uitwerking die dat op mij had en heeft.

Mijn vader kwam binnenlopen en eenmaal over de drempel was het een kwestie van tijd voor hij weer naar buiten zou gaan. Het kon kort of lang duren; scenario 1 was waarschijnlijker. Toen hij er was wilde hij alweer weg. Daar wilde ik 'm van weerhouden. Ik hield zijn benen vast, terwijl ik op mijn knieën voor 'm zat. In de rol van anker probeerde ik te voorkomen dat hij uit kon varen. Het was een kut-anker, want hij bewoog zich gewoon voort, sleepte me mee tot ik losliet. Toen zei hij: Ik ga alleen maar even shag halen bij de Total. Dat was een vuile leugen, bleek later. Hij was niet de Troubadourweg overgestoken naar het tankstation, maar in zijn azuurblauwe Mazda 626 gestapt en de Rigolettohof uit gereden. Hij was weg, weg, weg, weg, weg.

En ik had het moment gemist. Eerst keek ik uit het badkamerraam naar de uitgang van de Rigolettohof, alsof ik dacht dat mijn vader in zijn achteruit terug zou komen rijden. Daarna liep ik naar mijn slaapkamer, vanwaaruit ik zicht had op de ingang van de straat en hopelijk ook snel op de neus van de Mazda. Tijd ging voorbij. Geen Mazda-neus.

Ik moest me bij twee dingen tegelijk neerleggen: dat mijn vader weg was én dat hij niet meer terugkwam. Ik moest begrijpen én aanvaarden dat we aan het einde van een rechte lijn waren aangekomen en dat de lijn aan de andere kant van dat punt niet doorliep.

Dit is een boek over hoe alles een kop heeft, en een staart, en een middenstuk. Soms geef ik les in schrijven. Dan ben ik de leraar en de leerling is de leerling. Velen van hen denken dat een verhaal zichzelf schrijft. Ze denken: ik begin ergens en ik kijk wel waar ik uitkom. Maar als leraar zeg ik: voor je begint moet je eerst weten waar je naartoe werkt. Als Roald Amundsen in 1911 zomaar een kant op was gaan lopen, had hij nooit de Zuidpool bereikt. De leerlingen googelen Amundsen en daarna zeg ik: Je wilt een verhaal schrijven. Mijn eerste vraag is: hoe begint het? Mijn tweede vraag is: hoe eindigt het? Derde en laatste vraag: Wat gebeurt er tussen dat begin en einde in?

Dit is een boek over een kop en een staart, over een begin en een einde. Mijn ouders gingen trouwen en toen kwamen wij. Mijn ouders gingen scheiden en mijn moeder zei: Het ligt niet aan jullie. Dat was bedoeld als geruststelling, maar het had een averechtse uitwerking, want het was nog helemaal niet in ons opgekomen dat wij onderdeel van het probleem zouden kunnen zijn.

Mijn vader verhuisde vanuit Someren naar Goes en toen mijn broer, zus en ik 'm daar gingen bezoeken, in een flatwoninkje met rieten tegels op de vloer die afdrukken achterlieten in je voetzolen, heb ik de hele weg terug in de hondenkoptrein met mijn neus tegen het glas gezeten

om me dat afscheid blijvend in te prenten. Dat lukte. Mijn vader is al vijftien jaar dood, maar nog zie ik 'm staan op het perron. Hij was verdrietig dat we weer weggingen, maar ik zag ook opluchting in zijn ogen. In Leiden moesten we overstappen, weer mijn neus tegen het glas. Leiden Lammenschans, Alphen aan den Rijn, bus 75 en weer thuis. Daar ging ik niet meer in mijn kamer naar de ingang van het hofje zitten kijken of mijn vader terug zou komen. Tot ik er toch weer mee begon.

Kop en staart, niets gaat door, niets door en door. Alles houdt een keer op. Dat zei de hoofdmeester vroeger als ik een laatste waarschuwing op zak had en toch weer in de fout ging. Het hóúdt een keer op, Erik Jan. De liveversie van *A Forest* van The Cure duurt 6:45 minuten. Het nummer bestaat uit een noot en daarna een andere noot en eindigt met een aanslag op de basgitaar en nog een aanslag en nog een en op een gegeven moment is er een laatste aanslag en komt er geen aanslag meer na en dan klappt het publiek en is het klaar.

Als ik langs het kanaal hardloop, denk ik dat de weg oneindig lang is. Ik check het wegdek om te zien of het geen loopband is. Vergewis me ervan dat de huizen waar ik langs loop steeds andere huizen zijn, niet elke keer dezelfde. Soms fantaseer ik dat ik er voor altijd zal moeten rennen omdat het me is opgelegd, door een tribunaal, of een dictator. Doorlopen, gebaart hij, ook als ik stuiterend als een vis op het droge op het asfalt lig. Hij neemt lange halen van de slanke sigaar die hij tussen zijn duim en wijs-

vinger vasthoudt. Ik ben de rat in het molentje, trippel tot ik niet meer kan. Dan draait alleen het molentje nog rond, terwijl ik door de beweging word meegevoerd, de lucht in zwiep en onderaan weer neerplof. Vervolgens word ik weer meegevoerd, weer de lucht in, weer die plof.

In plaats van rechte lijnen zie ik cirkels. Toen mijn vader in 1979 wegging, dacht ik dat hij weer terug zou keren. Toen mijn vader in 1979 wegging, ging ik ervan uit dat hij weer terug zou keren. Toen mijn vader in 1979 wegging, wist ik het zeker: hij zou weer terugkeren. Maar het gebeurde niet, en sindsdien weet ik niets meer zeker. Iemand is er, iemand is er niet meer. Het is een bal die je in de lucht gooit en die steeds weer terug in je handschoen valt, tot je op een dag met je handschoen open alleen maar lucht staat te vangen.

We waren met vijf en toen mijn vader was vertrokken met vier. Toen mijn zus in 1988 au pair werd in een ver land, met drie. Ze zei dat ze ging en mijn moeder zei dat daar niks van inkwam, maar ze ging toch. Terwijl mijn moeder in mijn armen lag, beloofde ik haar dat ik altijd bij haar zou blijven. Een jaar later ging ik op kamers wonen in Amsterdam. Toen werd we ze en waren ze nog met twee. Mijn broer beloofde dat hij altijd bij mijn moeder zou blijven en verhuisde daarop naar Leiden. Ik kan net zo goed dood zijn, concludeerde de laatst overgeblevene, die verder geen initiatief nam om die slotsom in iets concreets om te zetten.

Soms begon de dag en eindigde hij weer en had ik in die tussentijd niet aan mijn moeder gedacht. Ik had haar ook niet weggedrukt, ze was gewoon niet in me opgekomen.

Ik ben soms zo bang dat je me vergeet, zei ze als ik haar belde van mijn laatste guldens en kwartjes. Ik vergeet je nooit, mama, nooit! riep ik dan in de telefooncel, maar ik toonde haar een januskop. Van voren was ik trouw, van achteren steeds onverschilliger. Uiteindelijk begreep mijn moeder dat we nooit meer terugkwamen. Dat de tijd die voorbij was gegaan nooit meer terug zou komen.

Zwijgend verhuisde ze naar een klein appartement op de Wagenmaker. Ik kwam helpen en steeds als ik haar vragend aankeek met een bananendoos vol spulletjes in mijn armen, knikte ze de ene of de andere kant op. Pas toen we klaar waren sloeg ze de handen ineen en zei ze: Nou. Het bleef bij dat ene woord, als een stip die nooit een lijn wordt omdat hij niet wordt doorgetrokken.

Vanuit de Wagenmaker reed ze elke ochtend met de snelbus naar haar werk en elke avond keerde ze weer terug. Als avondeten at ze bijvoorbeeld een braadworst en daarna een Mona-toetje. Het was een huis zonder herinneringen en er werden ook geen herinneringen gemaakt. De kamers werden vol gezet met huisraad uit de Rigolettohof, maar de tafel was niet meer de onze en de bank zat raar. De antieke boekenkast, waarvan in de jaren zeventig de deuren door mij aan de binnenkant waren volgeplakt met stickers van televisieserie *De Bereboot* en de pro-autocampagne Blij Dat Ik Rij, leek ergens opgekocht. De stickers herkende ik niet meer als de mijne, de tirade van mijn moeder nadat ze mijn plakactie had ontdekt hoorde ik ook niet meer. Alles was er op de Wagenmaker, maar het had zijn glans verloren. We zeiden: Hier ga je vast heel gelukkig worden. Mijn moeder knikte.

Als we belden, werd ik haar gesnotter soms zo zat dat ik fantaseerde hoe ik naar Alphen reed en haar met mijn vuist vol in het gezicht zou slaan. Ik zag voor me hoe ik dat deed en daarna kreeg ik de grootste spijt, maar ik kon er mijn verontschuldigen niet voor aanbieden, want het was niet gebeurd. Mijn moeders roep om hulp maakte me razend omdat hij mijn roep om hulp al een leven lang overstemde. Ik woonde in een moeras en bleef heien, maar elke funderingspaal verdween in stinkende smurrie.

Zorg maar goed voor je moeder, zei iedereen. Wie zei tegen haar: Zorg maar goed voor je kinderen? Tegen mijn vader is het ook niet gezegd en mijn ouders hebben het nooit tegen elkaar gezegd: Laten we goed voor onze kinderen zorgen. En omdat niemand het zich voornam, gebeurde het niet en omdat het niet gebeurde, kenden we het niet en omdat we het niet kenden, verlangden we er niet naar.

Er zijn meerdere mogelijke verklaringen waarom er nooit goed voor mijn broer, mijn zus en mij is gezorgd. De eerste is dat er geen noodzaak voor was, omdat het leek alsof er wél goed voor ons werd gezorgd. Bij de uitvaart van mijn moeder kwamen mensen naar me toe en zeiden: Je moeder heeft altijd goed voor jullie gezorgd. Mijn broer, mijn zus en ik meteen twijfelen; in paniek legden we onze verhalen naast elkaar, het was drie keer hetzelfde verhaal en ons verhaal was waar. Toch?

Een tweede mogelijke verklaring is dat we onzichtbaar waren geworden. Dat zou verklaren waarom mijn vader niet meer naar ons omkeek en mijn moeder helemaal in haar eigen wereld leefde. Ze zagen ons niet, omdat we

er op het oog niet waren. Een mens is zichtbaar doordat er licht op valt en dat licht wordt voor een deel door het lichaam opgenomen en vervolgens teruggekaatst en in dat terugkerende licht zie je iemand. Mogelijk absorbeerden mijn broer, mijn zus en ik het licht wel, maar kaatsten we het niet meer terug. Niet uit onwil, maar vanwege iets natuurkundigs. Het zou een verklaring bieden, al blijft het raar dat ze ons dan niet gingen zoeken.

Een derde, minder bevredigende maar ook meer waarschijnlijke verklaring waarom we geen ouders hebben gehad die goed voor ons zorgden, is dat mijn vader en mijn moeder ons wel zagen, maar niet voor ons kónden zorgen. Ze waren er niet voor toegerust, hadden geen middelen. Noch mijn vader, noch mijn moeder heeft me ooit iets geleerd. Dat is hard om te zeggen, maar het is waar. Daar staat tegenover dat de ouders van zowel mijn vader als mijn moeder hun óók nooit iets hebben geleerd. Ze werden grootgebracht met niets en hebben dat als een lege doos aan ons doorgegeven.

Deze derde, minder bevredigende maar ook meer waarschijnlijke verklaring, maakt me verdrietig, maar stemt me ook zacht. Mijn ouders gaven ons niets, omdat niemand hun iets had gegeven. Ze zagen ons niet, omdat niemand hen ooit had gezien. Gevolg was dat we geen idee hadden wat je moet doen als een jongen je zomaar duwt of je kniekers afpakt, of hoe vriendschappen werken, of hoe je iemand versiert, of hoe je ervoor zorgt dat je niet zwanger wordt of een ander niet zwanger maakt. We hadden geen idee hoe je je bankafschriften in een mapje moet stoppen, wat het nut is van sparen of hoe je in het algemeen moet leven.

Mijn ouders hadden het ons niet geleerd, omdat niemand het hun had geleerd.

Mijn moeder vertelde dat ze nooit een gesprek met haar vader had gevoerd. Heb je nooit een goed gesprek met je vader gevoerd? reageerde ik, maar wat ze bedoelde was dat ze nooit één gesprek met haar vader had gevoerd. Geen enkel gesprek, op geen enkel moment. Ik moest dat even tot me laten doordringen, het niets was te groot om te verstouwen.

Soms zei haar vader iets tegen haar, dat ze uit de weg moest, dat ze geen tweede koekje mocht, dat ze een sjaal om moest als het vroom, dus ze was niet onzichtbaar voor 'm. Hij onderkende haar bestaan. Daar bleef het bij. Haar moeder keurde alles af, behalve als ze een advocaatje op had. Dan gloeiden haar wangen rood en giechelde ze en dat verstomde zodra het advocaatje was uitgewerkt.

Mijn vaders vader heb ik nooit ontmoet. Zelfs zijn naam is nooit uitgesproken. Ik noem 'm Huhhuh Harmens. Mijn vaders moeder heette Vogeltje. Pas een jaar geleden hoorde ik van iemand dat je haar naam met een f schrijft: Fogeltje. Ze pootte lege jeneverflessen in de moestuin en toen ik daarvan hoorde, stelde ik me voor dat de flessen zouden gaan groeien.

Mijn vader en mijn moeder hebben niets meegekregen en ze hadden niets om aan ons door te geven. Soms vind ik dat iemand daarvoor moet boeten. Dan stel ik me voor hoe ik ergens naar binnen loop met een in prikkeldraad gewikkelde honkbalknuppel en de ene na de andere kutkop tot moes sla en die gebeurtenis beangstigt me, ook al

is het geen gebeurtenis en vindt mijn amokmakerij alleen binnen in mij plaats.

Mijn broer, mijn zus en ik hoeven er geen medaille voor (en die krijgen we ook niet), maar hoewel wij van onze ouders niets hebben meegekregen, hebben wij onze kinderen wél iets doorgegeven. Wat mijn ouders van hun ouders kregen noem ik: een lege doos. Ze hebben niet meer kunnen doen dan die lege doos aan ons doorgeven, en dat hebben ze gedaan en zo is het gegaan.

Letterlijk. Op mijn zevende verjaardag kroop ik bij mijn vader en moeder op bed. Mijn moeder begon als een kind te zingen en in haar handen te klappen, mijn vader pakte van de grond een groot pak en gaf het aan mij. Ik scheurde het open, het was een radiocassetterecorder van Philips. Specifieker: een doos met daarop een plaatje van een radiocassetterecorder van Philips. Ik kon mijn ogen niet geloven, knipperde een paar keer, en opende de doos. Daarin trof ik alleen blokken van piepschuim aan, bedoeld om het apparaat te beschermen. Mijn moeder zat aan haar nagels, mijn vader keek verwachtingsvol. Ik begreep niet wat de bedoeling was, zei toen maar: Wat mooi, een doos, en drukte het karton tegen mijn borst. Het duurde en duurde en ik wist niet wat te doen, behalve de doos blijven omhelzen, dus dat deed ik en bleef ik doen, tot mijn vader weer iets van de grond pakte en dit keer was het de radiocassetterecorder die op het plaatje op de doos was afgebeeld. Binnen in mij was de boel wegens kortsluiting inmiddels uitgevallen, er rolde een traan over mijn wang als bij de zigeunerjongen op het olieverfschilderij dat ik steeds

op rommelmarkten zag. Ik had het idee dat mijn vader mij een lesje wilde leren door mij eerst enkel een lege doos voor mijn verjaardag cadeau te doen. Alleen: wát was de les?

Maar ook figuurlijk: mijn ouders gaven een lege doos aan ons door en het lag in de lijn der verwachting dat mijn broer, mijn zus en ik onze kinderen diezelfde lege doos weer zouden doorgeven, dat we dat zouden hebben gedaan en dat het zo zou zijn gegaan. Maar het ging anders. Iemand van ons drieën, ik weet niet meer wie, is op een gegeven moment, ik weet niet meer wanneer, begonnen met iets in die doos te stoppen. Het begon met een snuisterij en daar kwam een tweede bij. Later voegden we, eerst aarzelend, daarna met flair, wezenlijkere dingen toe en inmiddels hebben we een tot de rand toe gevulde doos te vergeven. Hij deukt aan alle kanten uit, omdat hij al helemaal vol zat en we er toch nog dingen bij zijn gaan stoppen, zoals ons vroeger in de Koelemanfabriek in Ter Aar werd opgedragen om aan een met de machine tot de rand gevulde pot augurken nog een laatste augurk handmatig toe te voegen.

We vertelden onze kinderen wat je moet doen als iemand je duwt (terugduwen) of iets van je afpakt (terugpakken). We hebben ze verteld over hoe vriendschappen werken (die gaan min of meer vanzelf). We hebben onze zoons verteld over meisjes (ze zijn anders dan jongens) en hoe je ervoor zorgt dat je ze niet zwanger maakt (condoom). We hebben onze dochters verteld over jongens (ze zijn anders dan meisjes) en hoe je ervoor zorgt dat je niet zwanger wordt (idem). We hebben voorgedaan hoe je bankafschriften in een mapje moet stoppen (meest recente bovenop, gaat nu

via de app) en het nodige uitgelegd over sparen (buffertjes aanleggen). Het zal niet altijd genoeg zijn geweest en wat uit onze mond rolde zal zeker niet altijd het goede zijn geweest, maar dat was ook omdat we niemand konden papegaaien. Soms stamelden we maar wat in het wilde weg, maar we voerden wel gesprekken. We zeiden als het vroer niet alleen dat iemand zijn sjaal om moest doen, maar ook waarom (anders vat je kou). Deden om het goede voorbeeld te geven zelf óók een sjaal om. Liepen mee naar buiten om op de ondergesneeuwde straat een glijbaan te maken. Niemand was onzichtbaar, de anderen niet en wij niet.

Nadat we eerst afzonderlijk van elkaar onze kinderen dingen gingen doorgeven, zijn we het bij elkaar gaan herkennen en in elkaar verder gaan versterken. We zijn het gaan benoemen: dat we iets deden wat onze ouders en hun ouders niet deden. Niet omdat ze het ons niet gunden, maar omdat ze het niet konden en ook omdat ze de mogelijkheid niet zagen. Zij zagen de lege doos als een lege doos, in plaats van een omhulsel waar je iets in kunt stoppen. Zij dachten dat dingen zo gingen omdat ze altijd zo gingen, waar wij een stok tussen de spaken van de geschiedenis zijn gaan steken. Wat altijd zo zou blijven, veranderde.

Als mijn broer, mijn zus en ik zeggen dat we als kinderen tekort zijn gedaan, moeten we lachen. Niet uit blijdschap, maar uit ongemak. We weten ons geen raad met de vaststelling. Wie ons op zo'n moment ziet lachen, wil ik vragen om ons vast te houden en te wiegen. Daar weten we ons ook geen raad mee, maar doe het toch maar.